

Aan:
Het college van Gedeputeerde Staten
van de provincie Fryslân
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

PROVINSJE FRYSLAN		
Doc. nr.:		
Class. nr.:		
Ingek.:	17 DEC 2014	
Afdeling.	S&P	
Beh. door:	Afd. Hoofd	AWB . . weken

voor kennisg. aangenomen/tel. afgedaan

Onderwerp : advies inzake het bezwaarschrift tegen een verleende vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 ten behoeve van de uitbreiding van de veehouderij van de Melkveehouderij en kampeerboerderij [REDACTED] te Schiermonnikoog

Datum : 17 december 2014

Ons kenmerk : Awb 26 / 14

Commissie : [REDACTED]

Geacht college,

1. Inleiding

Hierbij brengen wij u advies uit naar aanleiding van het door de heer [REDACTED] van milieu-adviesbureau Middelkamp namens de Coöperatie Mobilisation for the Environment U.A. (hierna te noemen: bezwaarmaker), ingediende bezwaarschrift van 28 februari 2014 (ontvangen 28 februari 2014), tegen uw besluit van 17 januari 2014, kenmerk 01095659, verzonden 17 januari 2014, en uw besluit van 11 juli 2014, kenmerk 01146785, verzonden 11 juli 2014, waarbij een vergunning op grond van artikel 19d van de Natuurbeschermingswet 1998 (hierna: Nbw 1998) is verleend voor de uitbreiding van de veehouderij van de Melkveehouderij en kampeerboerderij [REDACTED], Melle Grietjespad 17 te Schiermonnikoog.

2. Verloop van de procedure

Bij brief van 27 mei 2013, ontvangen 28 mei 2013, is namens Melkveehouderij en kampeerboerderij [REDACTED] (hierna te noemen: aanvrager) een aanvraag (gedateerd 27 mei 2013) voor een vergunning ex artikel 19d van de Nbw 1998 voor de uitbreiding van de veehouderij ingediend. Bij e-mailbericht van 6 december 2013 is de aanvraag aangevuld. Het meest nabij gelegen gevoelige habitat is het Natura 2000-gebied "Duinen Schiermonnikoog". De uitbreiding van de veehouderij wordt in de aanvraag getoetst aan de gevolgen die deze kan hebben voor dit gebied.

Bij besluit van 17 januari 2014 (kenmerk 01095659), verzonden 17 januari 2014, is de gevraagde vergunning door uw college voor onbepaalde tijd verleend onder de voorwaarde dat de totale ammoniakemissie op de veehouderij niet meer mag bedragen dan 754,9 kg NH₃ per jaar, zijnde de aangevraagde emissie op basis van 58 melkkoeien overeenkomstig RAV code A1.100.1, 46 stuks jongvee jonger dan 2 jaar (A3) en 35 schapen (B1) met een stikstofdepositie van 14,44 mol/ha/jr (Duinen Schiermonnikoog; A H2130B).

Daarbij is uitgegaan van een referentiesituatie – overeenkomstig de vigerende vergunning op 24 maart 2000 – van 46 melkkoeien (A1.100.2), 46 stuks jongvee jonger dan 2 jaar (A3) en 115 schapen (B1) met een totale emissie van 765,9 kg NH₃ per jaar en een stikstofdepositie van 14,0 mol/ha/jr (Duinen Schiermonnikoog; A H2130B)).

Tegen dit besluit is door bezwaarmaker op 28 februari 2014 een gemotiveerd bezwaarschrift (kenmerk 14-53) ingediend.

Bij brief van 23 april 2014 (kenmerk 01131447), verzonden 25 april 2014, is aanvrager in kennis gesteld van het voornemen van uw college om het besluit van 17 januari 2014 te herroepen en een nieuw besluit te nemen. Daarbij overweegt uw college de aanvraag af te wijzen. Aanvrager wordt in de gelegenheid gesteld een zienswijze naar voren te brengen.

Bij brief van 30 juni 2014 zijn namens aanvrager nadere gegevens overgelegd. Daarbij is de aanvraag aangepast in die zin dat sprake is van een emissie van 732,0 kg NH₃ per jaar, zijnde de emissie op basis van 56 melkkoeien (A1.100.1), 45 stuks jongvee jonger dan 2 jaar (A3) en 35 schapen (B1) met een stikstofdepositie van 14,00 mol/ha/jr. (Duinen Schiermonnikoog; A H2130B).

Daarbij is uitgegaan van een referentiesituatie – overeenkomstig de Hinderwetvergunning van 26 augustus 1994 – van 46 melkkoeien (A1.100.2), 46 stuks jongvee jonger dan 2 jaar (A3) en 115 schapen (B1) met een totale emissie van 765,9 kg NH₃ per jaar en een stikstofdepositie van 14,00 mol/ha/jr. (Duinen Schiermonnikoog; A H2130B).

Bij besluit van 11 juli 2014 (kenmerk 01146785), verzonden 11 juli 2014, heeft uw college besloten het besluit van 17 januari 2014 in te trekken en te vervangen door dit nieuwe besluit. Voorts heeft uw college besloten de gevraagde vergunning onder de volgende voorschriften en beperkingen te verlenen:

1. De vergunning staat op naam van Melkveehouderij en kampeerboerderij
Melle Grietjespad 17 te Schiermonnikoog;
2. De vergunning is geldig zolang de maximale aantallen dieren (56 melkkoeien, 45 stuks vrouwelijk jongvee < 2 jaar en 35 schapen) conform het verzoek van 16 mei 2014 niet worden overschreden en deze in de daarin aangegeven stalsystemen worden gehouden.

Vergunninghouder dient de activiteiten uit te voeren conform de aanvraag. Afwijkingen behoeven schriftelijke toestemming van het bevoegd gezag. Volgens uw college wijkt de depositie in de nieuwe situatie niet af van de referentiesituatie. Deze blijft in de AAgro-Stacksberekeningen in beide situaties 14,0 mol/ha/jr. (0,00 mol/ha/jr. toename).

Uw college heeft een verweerschrift, gedateerd 18 november 2014, ingediend op 18 november 2014 (kenmerk 01175160).

Bij e-mailberichten van 13 november 2014, 23 november 2014 en 24 november 2014 zijn namens bezwaarmaker nadere stukken over de feitelijke werkzaamheden van bezwaarmaker overgelegd. Bij e-mailbericht van 27 november 2014 heeft uw college een reactie op deze stukken overgelegd.

Bij brief van 3 december 2014 (kenmerk 01179240), verzonden 4 december 2014, heeft uw college het verweerschrift van 18 november 2014 aangevuld.

Op 9 december 2014 heeft de algemene kamer van de commissie voor bezwaar- en beroepschriften en klachten van de provincie Fryslân (hierna te noemen: de commissie) een hoorzitting gehouden. Tijdens de hoorzitting is bezwaarmaker vertegenwoordigd door de heer [REDACTED] van milieu-adviesbureau Middelkamp. De heer [REDACTED] heeft bij e-mailbericht van 28 oktober 2014 gemeld niet op de hoorzitting te verschijnen. Uw college werd vertegenwoordigd door de heren [REDACTED], ambtenaren van de provincie Fryslân.

Het verslag van de hoorzitting is onder 7 van dit advies te vinden. Tevens is de namens bezwaarmaker overgelegde pleitnota bij dit advies gevoegd.

Bij brief van 11 december 2014, verzonden 11 december 2014, heeft uw college naar aanleiding van een afspraak op de hoorzitting nadere stukken overgelegd.

3. Ontvankelijkheid

Het bezwaarschrift is tijdig, binnen de in art. 6:7 van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb) gestelde termijn, ingediend tegen een besluit ex artikel 1:3 van deze wet. Het bezwaarschrift is voldoende gemotiveerd om dit op grond van artikel 6:5 van de Awb in behandeling te nemen. Over de vraag of de Coöperatie Mobilisation for the Environment U.A. (hierna: MOB) als belanghebbende kan worden aangemerkt, overweegt de commissie het volgende.

In een andere zaak is namens MOB bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) beroep ingesteld, omdat uw college niet tijdig op een bezwaarschrift heeft beslist. Op 25 november jl. heeft de Afdeling over dit vraagstuk een hoorzitting gehouden. Uw college heeft daarin betoogd dat bezwaarmaker geen belanghebbende is, nu niet is gebleken dat een van haar belangen die zij in het bijzonder behartigt, rechtstreeks bij het bestreden besluit is betrokken. De verwachting is dat de Afdeling binnen afzienbare termijn een uitspraak zal doen over de ontvankelijkheid van MOB. Die uitspraak is sterk verweven met de vraag of MOB in onderhavige procedure als belanghebbende kan worden aangemerkt. De commissie acht het op dit moment derhalve niet opportuun in dit advies inhoudelijk in te gaan op de vraag of MOB als belanghebbende kan worden aangemerkt.

4. Wettelijk en toetsingskader

Voor het in dit bezwaarschrift aan de orde zijnde, zijn (onder meer) de volgende bepalingen relevant.

Ingevolge artikel 10a, eerste lid, van de Nbw 1998 wijst de minister gebieden aan ter uitvoering van richtlijn 2009/147/EG (Vogelrichtlijn) en richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn). Ingevolge het tweede lid bevat een besluit als bedoeld in het eerste lid de instandhoudingsdoelstelling voor het gebied. Tot de instandhoudingsdoelstelling behoren in ieder geval:

- a. de doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van de leefgebieden, voorzover vereist ingevolge richtlijn 2009/147/EG of

- b. de doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van de natuurlijke habitats of populaties in het wild levende dier- en plantensoorten voorzover vereist ingevolge richtlijn 92/43/EEG.

Ingevolge het derde lid kan de instandhoudingsdoelstelling, bedoeld in het tweede lid, mede betrekking hebben op doelstellingen ten aanzien van het behoud, het herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied, anders dan vereist ingevolge de richtlijnen, bedoeld in het tweede lid.

Het gebied "Duinen Schiermonnikoog" is op 26 februari 2009 ingevolge artikel 10a van de Nbw 1998 aangewezen als Natura 2000-gebied, ter uitvoering van de Habitatrichtlijn. Dit gebied is op 24 maart 2000 aangewezen als speciale beschermingszone op grond van de Vogelrichtlijn.

Ingevolge artikel 19d, eerste lid, van de Nbw 1998, voor zover hier van belang, is het verboden zonder vergunning van het college van gedeputeerde staten projecten of andere handelingen te realiseren onderscheidenlijk te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstelling, met uitzondering van de doelstellingen, bedoeld in artikel 10a, derde lid, de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Zodanige projecten of andere handelingen zijn in ieder geval projecten of handelingen die de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied kunnen aantasten.

Ingevolge artikel 19e, aanhef en onder a, van de Nbw 1998, voor zover hier van belang, houdt het college van gedeputeerde staten bij het verlenen van een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, rekening met de gevolgen die een project of andere handeling, waarop de vergunningaanvraag betrekking heeft, gelet op de instandhoudingsdoelstelling, met uitzondering van de doelstellingen bedoeld in het derde lid van artikel 10a, kan hebben voor een Natura 2000-gebied.

Ingevolge artikel 19f, eerste lid, van de Nbw 1998 maakt de initiatiefnemer voor projecten waarover het college van gedeputeerde staten een besluit op een aanvraag voor een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, neemt, en die significante gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, alvorens het college van gedeputeerde staten een besluit neemt, een passende beoordeling van de gevolgen voor het gebied waarbij rekening wordt gehouden met de instandhoudingsdoelstelling van dat gebied.

Ingevolge artikel 19g, eerste lid, van de Nbw 1998 kan, indien een passende beoordeling is voorgeschreven op grond van het eerste lid van artikel 19f, een vergunning als bedoeld in het eerste lid van artikel 19d slechts worden verleend indien gedeputeerde staten zich op grond van de passende beoordeling ervan hebben verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zullen worden aangetast.

Ingevolge artikel 19kd, eerste lid, van de Nbw 1998, voor zover hier van belang, worden onder significante gevolgen als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, *niet* verstaan de gevolgen van een handeling door het veroorzaken van stikstofdepositie op voor stikstofgevoelige habitats in een Natura 2000-gebied in de volgende gevallen:

- a. de handeling is gebruik dat op de referentiedatum werd verricht en is sedertdien niet of niet in betekenende mate gewijzigd, en heeft sedertdien per saldo geen toename van stikstofdepositie op de voor stikstof gevoelige habitats in een Natura 2000-gebied veroorzaakt;

- b. de handeling is een activiteit die na de referentiedatum is begonnen, of een gebruik dat na de referentiedatum in betekenende mate is gewijzigd, waarbij is verzekerd dat, in samenhang met de voor die activiteit getroffen maatregelen, de stikstofdepositie op de voor stikstof gevoelige habitats in een Natura 2000-gebied als gevolg van die activiteit of dat gebruik per saldo niet is toegenomen of zal toenemen.

Ingevolge het derde lid van artikel 19kd van de Nbw, voor zover hier van belang, wordt onder “referentiedatum” als bedoeld in het eerste lid verstaan:

- a. voor gebieden ter uitvoering van richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn):
 1. 7 december 2004, of
 2. de datum waarop het desbetreffende gebied door de Europese Commissie tot een gebied van communautair belang is verklaard ter uitvoering van artikel 4, tweede lid, van richtlijn 92/43/EEG, voor zover die verklaring plaatsvindt na 7 december 2004.
- b. Voor gebieden ter uitvoering van richtlijn 2009/147/EG (Vogelrichtlijn) de datum waarop het desbetreffende gebied is aangewezen ter uitvoering van richtlijn 2009/147/EG.

Ingevolge het vierde lid van artikel 19kd van de Nbw wordt, voor zover hier van belang, onder “voor stikstof gevoelige habitats in een Natura 2000-gebied” voor de toepassing van dit artikel verstaan: voor stikstof gevoelige natuurlijke habitats en habitats van soorten in een Natura 2000-gebied ten aanzien waarvan op grond van artikel 6, eerste lid, van de Habitatrichtlijn een verplichting geldt tot het treffen van instandhoudingsmaatregelen.

De referentiedatum van het Natura 2000-gebied “Duinen Schiermonnikoog” is 24 maart 2000 (de datum van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied). Derhalve geldt de vergunde situatie op die datum als referentiesituatie.

Ingevolge artikel 3:2 van de Awb vergaart het bestuursorgaan bij de voorbereiding van een besluit de nodige kennis omtrent de relevante feiten en de af te wegen belangen.

Ingevolge artikel 3:4, eerste lid, van de Awb weegt het bestuursorgaan de rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen af, voor zover niet uit een wettelijk voorschrift of uit de aard van de uit te oefenen bevoegdheid een beperking voortvloeit. Ingevolge het tweede lid mogen de voor een of meer belanghebbenden nadelige gevolgen van een besluit niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen.

Ingevolge artikel 3:46 van de Awb dient een besluit te berusten op een deugdelijke motivering.

Artikel 4:8, eerste lid, van de Awb bepaalt dat, voordat een bestuursorgaan een beschikking geeft waartegen een belanghebbende die de beschikking niet heeft aangevraagd naar verwachting bedenkingen zal hebben, het die belanghebbende in de gelegenheid stelt zijn zienswijze naar voren te brengen indien:

- a. de beschikking zou steunen op gegevens en feiten en belangen die de belanghebbende betreffen, en
- b. die gegevens niet door de belanghebbende zelf ter zake zijn verstrekt.

Ingevolge het tweede lid geldt het eerste lid niet indien de belanghebbende niet heeft voldaan aan een wettelijke verplichting gegevens te verstrekken.

Ingevolge artikel 6:19, eerste lid, Awb heeft het bezwaar of beroep van rechtswege mede betrekking op een besluit tot intrekking, wijziging of vervanging van het bestreden besluit, tenzij partijen daarbij onvoldoende belang hebben.

5. Zakelijke weergave van de gronden van het bezwaar

Bezwaarmaker kan zich volgens het bezwaarschrift van 29 februari 2014 niet verenigen met het bestreden besluit daar het – aldus bezwaarmaker – in strijd met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en de wet- en regelgeving genomen is (bezwaargrond 1) en ten onrechte het project niet passend beoordeeld is als bedoeld in de Natuurbeschermingswet/Vogel-, Habitatrichtlijn (bezwaargrond 2).

Ten onrechte is – aldus bezwaarmaker – geen kopie van de AAgro-Stacksberekeningen in het besluit opgenomen, dat ten minste de berekende resultaten van de representatieve punten bevat. Zonder deze berekeningen is volgens bezwaarmaker niet inzichtelijk gemaakt of de vergunning voldoet aan de eisen van de Nbw, Habitat- en Vogelrichtlijn (bezwaargrond 3).

Doordat de relevante berekeningen ontbreken, is het naar de mening van bezwaarmaker onduidelijk of op alle relevante gebieden getoetst is. Nu er zich tevens andere gebieden (relatief) dichtbij de beoogde locatie bevinden, is het besluit – aldus bezwaarmaker – in zoverre ongemotiveerd (bezwaargrond 4).

In de pleitnota – voor de hoorzitting op 9 december 2014 - is namens bezwaarmaker betoogd dat uw college, om te voldoen aan de verplichtingen die volgen uit artikel 6, tweede en derde lid, van de Habitatrichtlijn, gelezen in samenhang met de artikelen 1e, 1i en 3 van deze richtlijn, bij de vergunning rekening moet houden met de specifieke instandhoudingsdoelstellingen per habitatype per gebied. Uw college moet – aldus bezwaarmaker - ingrijpen indien door vergunningverlening verslechtering van het gebied kan optreden, waarbij een verslechtering niet hoeft te betekenen dat er daadwerkelijk een toename van depositie op een bepaald habitatype plaatsvindt. Deze aspecten moeten volgens bezwaarmaker bij de vergunningverlening worden betrokken, indien artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn aanleiding geeft om de depositie te verminderen. Zelfs kan – aldus bezwaarmaker - worden geëist dat de vergunning slechts kan worden verleend indien maatregelen worden getroffen ter verdere reductie van depositie, gezien de instandhoudingsdoelstellingen van beschermde gebieden. Het is naar de mening van bezwaarmaker onduidelijk op welke wijze uw college dit bij de vergunningverlening heeft betrokken.

De Habitatrichtlijn en de Nbw 1998 schrijven – aldus bezwaarmaker - voor dat uw college bij de beoordeling van een aanvraag deze in combinatie met andere activiteiten, dus cumulatief, moet beoordelen. Ook met betrekking tot cumulatie is het naar de mening van bezwaarmaker onduidelijk op welke wijze uw college dit bij de vergunningverlening heeft betrokken (bezwaargrond 5).

Ingevolge het bovenstaande meent bezwaarmaker dat de verleende vergunning niet in stand kan blijven. Bezwaarmaker verzoekt uw college derhalve het bezwaarschrift gegrond te verklaren, het besluit in heroverweging te herroepen en aan bezwaarmaker een kostenvergoeding toe te wijzen.

6. Zakelijke weergave van het standpunt van Gedeputeerde Staten

Ontvankelijkheid

Uw college stelt zich vooralsnog op het standpunt dat bezwaarmaker geen belanghebbende is nu niet is gebleken dat een van haar belangen die zij in het bijzonder behartigt, rechtstreeks bij het bestreden besluit betrokken is. Uw college zegt gegronde redenen voor twijfel te hebben aan de belanghebbendheid van bezwaarmaker ten aanzien van de thans aangevochten besluiten, gezien het gebrek aan relevante feitelijke werkzaamheden dat bezwaarmaker in Fryslân uitvoert, waaruit uw college afleidt dat de rechtspersoon MOB in onvoldoende mate is toegesneden op de behartiging van de belangen waarvoor ze in de procedure wenst op te komen.

Ondanks zijn standpunt ten aanzien van de ontvankelijkheid van MOB gaat uw college hieronder nader in op inhoudelijk aangevoerde gronden.

Bezwaargrond 2 en 3

Ten aanzien van het bezwaar dat ten onrechte geen passende beoordeling is overgelegd en de AAgro-Stacksberekeningen niet zijn bijgevoegd, waarvan tevens om toezending wordt verzocht, merkt uw college het volgende op.

Het besluit waartegen bezwaar werd gemaakt (d.d. 17 januari 2014) werd – aldus uw college - ingetrokken en gewijzigd in het besluit van 11 juli 2014. In het laatste besluit is volgens uw college sprake van een ten opzichte van de referentiesituatie gelijkblijvende depositie. Er is naar de mening van uw college derhalve geen noodzaak om een passende beoordeling bij de aanvraag te voegen. De grond dat geen AAgro-Stacksberekeningen zouden zijn toegevoegd en openbaar gemaakt mist volgens uw college feitelijke grondslag. In de bestreden besluiten wordt – aldus uw college - verwezen naar de aanvragen welke zonder uitzondering AAgro-Stacks berekeningen bevatten, alsmede de berekende resultaten van de representatieve punten op kwetsbare habitats. Door deze berekeningen is naar de mening van uw college inzichtelijk gemaakt dat de vergunningen voldoen aan de eisen van de Nbwet, Habitat-en Vogelrichtlijn. De aanvragen en vergunningen zijn volgens uw college gepubliceerd op: <http://www.fryslan.nl/9881/verleende-vergunningen-in-2014/>.

Bezwaargrond 4

Ten aanzien van het bezwaar dat, doordat relevante berekeningen missen, onduidelijk is of op alle relevante gebieden getoetst is en nu zich tevens andere gebieden relatief dichtbij bevinden, het besluit in zoverre ongemotiveerd is, merkt uw college het volgende op.

Ten eerste moet –aldus uw college - worden bestreden dat berekeningen zouden ontbreken. Deze zijn volgens uw college gepubliceerd op internet (bij aanvraag en aanvullende gegevens). Praktijk is – aldus uw college - dat de berekeningen zijn uitgevoerd op een referentiepunt in de dichtstbij gelegen Natura 2000-gebieden dan wel op de rand van een gebied. Volgens uw college mag aangenomen worden dat als hier geen toename kan worden berekend dit ook voor verder af gelegen gebieden zal gelden. Dit bezwaar is naar de mening van uw college ongegrond.

Ten overvloede merkt uw college op dat het gewijzigde besluit aan bezwaarmaker is toegezonden. Op dit besluit is door bezwaarmaker niet nader gereageerd.

Conclusie

Conclusie is volgens uw college dat nu het besluit in heroverweging, mede naar aanleiding van het bezwaar, werd ingetrokken en gewijzigd, het bezwaar in zo verre gegrond moet worden verklaard.

7. Zakelijke weergave van de hoorzitting

De heer Middelkamp merkt ten aanzien van de ontvankelijkheid op dat deze kwestie ook bij de leden van de coöperatie is doorgedrongen. Dit heeft inmiddels tot een aangepaste website geleid. De volgende zitting bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) vindt op 15 januari 2015 plaats. Wellicht dat voor die tijd nog een brief betreffende nieuwe feitelijke werkzaamheden wordt verzonden. Mogelijk krijgt de provincie Fryslân ook een brief. Mocht de provincie Fryslân bij de Afdeling gelijk krijgen, dan vinden in de tussentijd ook feitelijke werkzaamheden plaats. Over 2 à 3 weken wordt hiervan een totaaloverzicht gemaakt. De Afdeling moet dan oordelen op basis van de stukken op dat moment. Op dit moment brengt de heer Middelkamp geen nieuwe stukken betreffende nieuwe feitelijke werkzaamheden in. Maar over 4 weken kan het weer anders liggen door nieuwe feitelijke werkzaamheden. De heer Middelkamp geeft desgevraagd aan dat er over het hele land gerekend meer dan 200 beroepen van MOB bij de Afdeling aanhangig zijn, waaronder 120 beroepen uit de provincie Overijssel.

De heer Middelkamp deelt desgevraagd mee dat hij de bezwaren handhaaft en nog uitbreidt. Daartoe overlegt hij een pleitnota die hier als ingelast en herhaald dient te worden beschouwd.

De kern van het verhaal betreffen volgens de heer [REDACTED] drie aspecten die bij de vergunningverlening dienen te worden betrokken, namelijk de cumulatie van ammoniak, de verslechtering van natuurgebieden en of aan de instandhoudingsdoelstellingen is voldaan. Als de emissie 40 jaar doorgaat en de depositie gelijk blijft, kunnen de instandhoudingsdoelstellingen teruglopen.

De heer [REDACTED] geeft aan verder geen opmerkingen te hebben.

De heer [REDACTED] zegt desgevraagd toe de AAgro-Stacksberekening bij de (laatst) toegezonden aanpassing van de aanvraag en zo mogelijk de Hinderwetvergunning van 26 augustus 1994 binnen een week te zullen overleggen.

De heer [REDACTED] verklaart desgevraagd dat – anders dan in de op 3 december 2014 toegezonden aanvulling op het verweerschrift staat – het bezwaar ten aanzien van het eerste primaire besluit gegrond is.

De heer [REDACTED] zegt desgevraagd toe binnen een week te zullen melden op welk verzoek de datum van 16 mei 2014 in (vergunningsvoorschrift 2 van) het tweede primaire besluit betrekking heeft.

De heer [REDACTED] beaamt desgevraagd dat in alle vier zaken die op de hoorzitting van 9 december 2014 worden behandeld het bezwaar tegen het eerste primaire besluit gegrond is.

De heer [REDACTED] zegt desgevraagd van mening te zijn dat artikel 6:19 van de Awb van toepassing is.

De heer [REDACTED] zegt eveneens dat naar zijn mening artikel 6:19 van de Awb van toepassing is.

8. Overwegingen

De commissie ziet zich in het onderhavige geval voor de vraag gesteld of uw college terecht en op goede gronden een vergunning ex artikel 19d, eerste lid, van de Nbw voor de uitbreiding van de veehouderij heeft verleend. Daartoe overweegt de commissie het navolgende.

Toepassing artikel 6:19 Awb

Tijdens de hoorzitting is namens bezwaarmaker verklaard dat in het onderhavige geval door bezwaarmaker is uitgegaan van toepassing van artikel 6:19 van de Awb. Blijkens het verweerschrift is uw college ook van de toepasselijkheid van artikel 6:19 Awb uitgegaan. Namens uw college is tijdens de hoorzitting bevestigd dat ook door haar van de toepasselijkheid van artikel 6:19 Awb is uitgegaan.

De commissie is – met bezwaarmaker - van oordeel dat in het onderhavige geval toepassing dient te worden gegeven aan artikel 6:19, eerste lid, van de Awb. Dit betekent naar het oordeel van de commissie dat het bezwaar, dat was gericht tegen het besluit van 17 januari 2014 mede betrekking heeft op het gewijzigde besluit van 11 juli 2014. Daartoe overweegt de commissie dat het buiten toepassing laten van artikel 6:19, eerste lid, van de Awb in het onderhavige geval tot een niet door bezwaarmaker beoogd processueel gevolg zou leiden. Bezwaarmaker had dan namelijk separaat bezwaar moeten maken tegen het gewijzigde besluit van 11 juli 2014, hetgeen is nagelaten. Daarbij wijst de commissie er op dat de in het onderhavige geval door uw college gevolgde handelwijze bij bezwaarmaker mogelijk tot verwarring heeft geleid. De commissie is van oordeel dat bezwaarmaker hierdoor niet mag worden benadeeld.

Besluit van 17 januari 2014

De commissie stelt vast dat uw college in het verweerschrift van 18 november 2014 en de aanvulling van 3 december 2014 tot de conclusie komt dat, nu het eerste primaire besluit in heroverweging, mede naar aanleiding van het bezwaar, werd ingetrokken en gewijzigd, het bezwaar in zoverre gegrond moet worden verklaard. Voor zover de bezwaren tot vergoeding van kosten aanleiding geven, acht uw college gronden aanwezig om tot matiging te komen.

De commissie is van oordeel dat het bezwaar – op grond van de bezwaargronden onder 1 en 2 – in zoverre doel treft en dat uw college terecht aanleiding heeft gezien om het besluit van 17 januari 2014 te herroepen wegens aan uw college te wijten onrechtmatigheid. Daarmee bestaat naar het oordeel van de commissie recht op een kostenvergoeding. Voor de beoordeling van het verzoek om kostenvergoeding verwijst de commissie naar de overwegingen onder 9.

Gelet op het vorenstaande behoeven de bezwaargronden naar het oordeel van de commissie ten aanzien van het besluit van 17 januari 2014 geen verdere bespreking, maar worden deze gronden in het navolgende ten aanzien van het besluit van 11 juli 2014 besproken.

Besluit van 11 juli 2014

In het verweerschrift van 18 november 2014 heeft uw college opgemerkt dat voor het in bezwaar aangevochten besluit geldt dat het gedurende de bezwarentermijn is ingetrokken en vervangen door het nieuwe primaire besluit. De wijziging van het besluit kent – aldus uw college – haar grondslag in de door bezwaarmaker aangevoerde gronden en de door uw college doorgevoerde wijziging van een vaste gedragslijn in de vergunningverlening ingevolge de Nbw 1998 voor uitbreiding van veehouderijen in Fryslân.

Ten aanzien van de aangevoerde bezwaargronden overweegt de commissie het volgende.

Bezwaargronden 1 en 2

Gezien onderstaande motivering kan de commissie bezwaarmaker niet volgen in haar bezwaren dat het bestreden besluit in strijd met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en de wet- en regelgeving genomen is, noch dat het project ten onrechte niet passend is beoordeeld als bedoeld in de Natuurbeschermingswet 1998 en de Vogel- en Habitatrichtlijn.

De commissie is dan ook van oordeel dat het bezwaar op dit punt geen doel treft.

Bezwaargrond 3

Uit de inhoud van het bestreden besluit wordt voldoende duidelijk dat er een koppeling is tussen het bestreden besluit en de aanvraag, die de AAgro-Stacksberekeningen bevat. De commissie is dan ook – met uw college – van oordeel dat deze bezwaargrond feitelijke grondslag mist. Naar het oordeel van de commissie treft het bezwaar op dit punt dan ook geen doel.

Bezwaargrond 4

De commissie kan de redenering van uw college volgen dat uit de relevante berekeningen in de aanvraag blijkt op welke relevante gebieden getoetst is. Als gevoelige punten zijn daarbij steeds de dichtst bij gelegen punten met een gevoelig habitat binnen het Natura 2000-gebied gehanteerd. De commissie is van oordeel dat aangenomen mag worden dat als op het dichtst bij gelegen punt geen toename van de depositie zal plaatsvinden, dat ook voor verderaf gelegen locaties geldt. Naar het oordeel van de commissie treft het bezwaar op dit punt dan ook geen doel.

Bezwaargrond 5

Ten aanzien van dit bezwaar - zoals in de pleitnota verwoord - merkt de commissie het volgende op.

De commissie is van oordeel dat de vergunningplicht voor het realiseren van een project zoals opgenomen in artikel 19d, eerste lid, van de Nbw 1998, een implementatie is van artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn (ABRvS van 19 juni 2013, nr. 2012200593/1/R2, r.o. 4.4). In artikel 19d Nbw 1998 ligt de toets besloten of projecten of andere handelingen, gelet op de instandhoudingsdoelstelling, de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. In de vergunningprocedure zal de aanvrager moeten aantonen dat zijn initiatief de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten. Voor het antwoord op die vraag is naar het oordeel van de commissie relevant of een toename van stikstofdepositie plaatsvindt ten opzichte van de vergunde situatie op de referentiedatum.

Indien toepassing wordt gegeven aan artikel 19kd, eerste lid, aanhef en onder b, van de Nbw 1998, dient naar het oordeel van de commissie te worden gezien of het project een activiteit betreft die na de referentiedatum van 24 maart 2000 is begonnen, of in betekende mate is gewijzigd, waarbij is verzekerd dat, in samenhang met voor die activiteit getroffen maatregelen, de stikstofdepositie op de voor stikstof gevoelige natuurlijke habitats en de habitats van soorten in het gebied als gevolg van die activiteit of dat gebruik per saldo niet is toegenomen of zal toenemen. Indien de stikstofdepositie per saldo niet is toegenomen ten opzichte van de vergunde situatie op de referentiedatum, zoals hier het geval is, worden bij de besluitvorming over een te verlenen vergunning niet de gevolgen betrokken die een handeling kan hebben door het veroorzaken van stikstofdepositie op voor stikstofgevoelige habitats in een Natura 2000-gebied. Daarmee verdraagt zich naar het oordeel van de commissie niet dat de stikstofdepositie, in combinatie met andere activiteiten, cumulatief moet worden beoordeeld.

De commissie is van oordeel dat het bezwaar op dit punt geen doel treft.

Conclusie

De commissie concludeert dat, nu het door bezwaarmaker aangevoerde bezwaar tegen het gewijzigde besluit van 11 juli 2014 geen doel treft, dit besluit – na wijziging van de datum van het verzoek om aanpassing in 30 juni 2014 - in stand kan blijven.

9. Kostenvergoeding

Ingevolge artikel 7:15, tweede lid, Awb worden de kosten, die de belanghebbende in verband met de behandeling van het bezwaar redelijkerwijs heeft moeten maken, door het bestuursorgaan uitsluitend vergoed op verzoek van de belanghebbende voor zover het bestreden besluit wordt herroepen wegens aan het bestuursorgaan te wijten onrechtmatigheid.

Nu de commissie hiervoor heeft geoordeeld dat het bezwaar – indien bezwaarmaker als belanghebbende kan worden aangemerkt - tegen het besluit van 17 januari 2014 doel treft en dient te worden herroepen wegens aan uw college te wijten onrechtmatigheid, is er naar haar het oordeel van de commissie grond voor een door bezwaarmaker gevraagde vergoeding van de door hem gemaakte kosten. Daartoe overweegt de commissie het volgende.

Ingevolge artikel 1, onderdeel a, van het Besluit proceskosten bestuursrecht (hierna te noemen: Besluit) kan een vergoeding van de kosten als bedoeld in artikel 7:15, tweede lid, van de Awb uitsluitend betrekking hebben op kosten van een door een derde beroepsmatig verleende rechtsbijstand.

Ingevolge artikel 2, eerste lid, onder a, van het Besluit wordt het bedrag van de kosten bij de beslissing op het bezwaar als volgt vastgesteld: ten aanzien van de kosten, bedoeld in artikel 1, onderdeel a: overeenkomstig het in de bijlage opgenomen tarief.

De commissie is van oordeel dat bezwaarmaker in aanmerking komt voor een vergoeding voor het bezwaarschrift van 1 punt ten bedrage van € 487,- en voor het verschijnen op de hoorzitting 1 punt ten bedrage van € 487,-, waarbij het gewicht van de zaak als “gemiddeld” (factor 1) is beoordeeld. Dit betekent 2 punten vermenigvuldigd met (factor) 1, hetgeen resulteert in een totaalbedrag van € 974,-.

Ingevolge artikel 3, eerste lid, van het Besluit worden samenhangende zaken voor de toepassing van artikel 2, eerste lid, onder a, beschouwd als één zaak. Ingevolge artikel 3, tweede lid, van het Besluit zijn samenhangende zaken: gelijktijdig of nagenoeg gelijktijdig door een of meer belanghebbenden tegen nagenoeg identieke besluiten op vergelijkbare gronden gemaakte bezwaren of ingestelde beroepen waarin rechtsbijstand als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, is verleend door een of meer personen die deel uitmaken van hetzelfde samenwerkingsverband en van wie de werkzaamheden in elk van de zaken nagenoeg identiek konden zijn.

De commissie stelt vast dat op de hoorzitting van 9 december 2014 een viertal bezwaarschriften is behandeld, waarbij namens bezwaarmaker gelijktijdig of nagenoeg gelijktijdig - in de periode februari tot en met mei 2014 - tegen nagenoeg identieke besluiten op vergelijkbare gronden bezwaar is gemaakt en waarvan de werkzaamheden in elk van de vier zaken nagenoeg identiek konden zijn. Ingevolge de jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State zijn nagenoeg identieke besluiten eveneens besluiten waartegen vergelijkbare beroepsgronden zijn aangevoerd, met dezelfde bevoegdheidsgrondslag en hetzelfde onderwerp en toetsingskader (ABRvS 1 september 2004, *JB* 2004/352).

Derhalve is de commissie van oordeel dat sprake is van vier samenhangende zaken in de zin van artikel 3, tweede lid, van het Besluit, zodat de betrokken kosten slechts eenmaal voor vergoeding in aanmerking komen.

De commissie is van oordeel dat, nu er sprake is vier samenhangende zaken, een (wegings)factor van 1,5 dient te worden toegepast. Dit betekent naar het oordeel van de commissie dat de bovenvermelde 2 punten (met een totaal bedrag van € 974,-) met een factor 1,5 dienen te worden vermenigvuldigd, zodat in totaal 3 punten (\times € 487,-) met een totaal bedrag van € 1.461,- voor vergoeding van gemaakte kosten in de betreffende vier zaken in aanmerking komt.

Ten aanzien van het bezwaar dat de samenvoeging van zaken en het daarmee verlagen van de kostenvergoeding – waarbij wordt verwezen naar de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 5 november 2014, zaaknummer 201302029/1/R1 - in strijd is met het Besluit, merkt de commissie het volgende op.

De commissie wijst er op dat in de bovenvermelde uitspraak om een wezenlijk andere situatie gaat. In die zaak vertegenwoordigde gemachtigde een vijftal appellanten - waarvan de zaken op zitting gevoegd zijn behandeld - waarbij elk van de appellanten een proceskostenvergoeding is toegekend. In de onderhavige zeven zaken – die op de hoorzitting gevoegd zijn behandeld – vertegenwoordigt gemachtigde alléén MOB. Bovendien wijst de commissie er op dat “gevoegde zaken” iets anders zijn dan “samenhangende zaken”. Door van samenvoeging te spreken heeft bezwaarmaker beide begrippen met elkaar verward. De kostenvergoeding is met een wegingsfactor 1,5 vermenigvuldigd, omdat het hier naar het oordeel van de commissie om samenhangende zaken in de zin van artikel 3 van het Besluit gaat en *niet* omdat de zeven zaken op de hoorzitting gevoegd zijn behandeld.

De commissie is dan ook van oordeel dat het bezwaar op dit punt geen doel treft.

De commissie wijst uw college er voor de volledigheid op, dat per 1 januari 2015 een wijziging van artikel 3, tweede lid, van het Besluit in werking treedt, waarbij een verruiming plaatsvindt van het begrip “samenhangende zaken”. Samenhangende zaken zijn dan: door een of meer belanghebbenden gemaakte bezwaren of ingestelde beroepen, die door het

bestuursorgaan of de bestuursrechter gelijktijdig of nagenoeg gelijktijdig zijn behandeld, waarin rechtsbijstand als bedoeld in artikel 1, onder a, is verleend door dezelfde persoon dan wel door een of meer personen die deel uitmaken van hetzelfde samenwerkingsverband en van wie de werkzaamheden in elk van de zaken nagenoeg identiek konden zijn.

Indien uw college op of na 1 januari 2015 een beslissing op het bezwaar neemt, is – gelet op artikel II van het Besluit van 27 oktober 2014 tot wijziging van het Besluit proceskosten bestuursrecht in verband met een verruiming van de regeling voor samenhangende zaken - deze wijziging, en daarmee de verruiming van het begrip “samenhangende zaken”, van toepassing.

10. Conclusie en advies

Ontvankelijkheid

Met betrekking tot de vraag of MOB als belanghebbende kan worden aangemerkt, adviseert de commissie om daarbij de binnen afzienbare termijn te verwachten uitspraak van de Afdeling te betrekken. Indien MOB niet als belanghebbende aangemerkt kan worden, adviseert de commissie het bezwaar niet-ontvankelijk te verklaren, geen gemaakte kosten te vergoeden en het bestreden besluit van 11 juli 2014 in stand te laten.

Indien MOB wel als belanghebbende aangemerkt kan worden, komt de commissie tot het navolgende oordeel.

Besluit van 17 januari 2014

De commissie komt tot de conclusie dat het bezwaar doel treft en dat uw college terecht aanleiding heeft gezien om het besluit van 17 januari 2014 te herroepen.

Besluit van 11 juli 2014

De commissie concludeert dat, nu het door bezwaarmaker aangevoerde bezwaar tegen het gewijzigde besluit van 11 juli 2014 geen doel treft, dit besluit – na wijziging van de datum van het verzoek om aanpassing in 30 juni 2014 - in stand kan blijven en adviseert uw college derhalve het besluit van 11 juli 2014 in stand te laten.

Kostenvergoeding

De commissie komt tot de conclusie dat voor de vier op de hoorzitting van 9 december 2014 behandelde zaken sprake is van vier samenhangende zaken en adviseert uw college een totaal bedrag van € 1.461,- (3 punten x € 487,-) voor gemaakte kosten in de betreffende vier zaken aan bezwaarmaker te vergoeden.

De commissie voor bezwaar- en beroepschriften
en klachten van de provincie Fryslân,

 voorzitter secretaris

Cumulatie, verslechtering en instandhoudingsdoelstellingen

Zitting 9 december 2014 GS van Friesland 15.00 uur

Bij het bestreden besluit is geen rekening gehouden met de instandhoudingsdoelstelling, cumulatie en verslechteringstoets als bedoeld in artikel 6 2^e lid van de Habitatrichtlijn. Daarover het volgende.

Teneinde zich ervan te verzekeren dat de aangevraagde activiteiten geen significante negatieve effecten kunnen hebben op beschermde gebieden, stelt GS een passende beoordeling op, waarin zij de aangevraagde depositie vergelijkt met de (laagst) vergunde depositie op de referentiedata. Hierdoor wordt uitvoering gegeven aan artikel 6 lid 3 van de Habitatrichtlijn.

Naast artikel 6 lid 3, speelt ook het tweede lid een rol in vergunningverlening. Dit lid legt de lidstaten de algemene plicht op om er voor te zorgen dat de kwaliteit van natuurlijke habitats en habitats van soorten niet verslechtert en er geen storende factoren optreden met betrekking tot de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied. Het tweede lid van artikel 6 is daarmee een soort 'vangnetconstructie'¹, die voor, tijdens en na vergunningverlening², en alles wat hier buiten valt³, de bescherming van natuurlijke gebieden verzekert. Men kan dus stellen dat slechts aan artikel 6 lid 3 Habitatrichtlijn, en subsequent artikel 19d en verder Natuurbeschermingswet, is voldaan, indien aan artikel 6, tweede lid, is voldaan⁴.

GS dient op basis van artikel 19d en 19e Natuurbeschermingswet (en tevens artikel 6 lid 3 Habitatrichtlijn) rekening te houden met de gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van de gebieden waar het project betrekking op heeft. Artikel 3 Habitatrichtlijn schrijft voor dat gebieden in een gunstige staat van instandhouding moeten worden gebracht en gehouden. In artikel 1e en 1i wordt uitgelegd dat de staat van instandhouding als 'gunstig' wordt beschouwd onder andere als de oppervlakte en kwaliteit van het gebied stabiel zijn of toenemen en de voor behoud op lange termijn noodzakelijke structuren en functies bestaan en zullen blijven bestaan. Voor beschermde gebieden geldt dus een 'stand-still beleid', tenzij er reeds sprake is van een ongunstige staat van instandhouding.

Voor de verslechteringstoets uit artikel 6 lid 2 en de passende beoordeling van lid 3, waarin is bepaald dat vergunningverlening niet in strijd mag zijn met het in een gunstige staat van instandhouding brengen en behouden van een gebied, is de feitelijke, en niet de vergunde, situatie het uitgangspunt⁵.

Op grond van het bovenstaande dient GS, om te voldoen aan de verplichtingen uit artikel 6, tweede en derde lid, in combinatie met artikel 3 en 1e en 1i, bij vergunningverlening rekening te houden met de specifieke instandhoudingsdoelstellingen per habitattypen per gebied. GS moet ingrijpen

¹ Managing N2000-sites, p. 24, p. 30

² Ehvj 7 september 2004 (Kokkelvisserij) o. 35 en 36.

³ Ehvj 14 januari 2010 (Stadt Papenburg) o. 49 en Ehvj 7 september 2004 (Kokkelvisserij) o. 37.

⁴ Ehvj 11 april 2013 (Sweetman) o. 39.

⁵ H.E. Woldendorp in BR 2013/142, o. 4e

indien door vergunningverlening verslechtering van het gebied kan optreden⁶. Verslechtering hoeft echter niet te betekenen dat er daadwerkelijk een toename van depositie is op een bepaald habitattype. Gezien de duidelijke verplichting die de Europese Commissie stelt ten opzichte van het in gunstige staat van instandhouding brengen en behouden, en de uitleg die zij geeft aan een gunstige staat van instandhouding, kan een stand-still situatie reeds in strijd zijn met de instandhoudingsdoelstellingen. Immers, wanneer deze verbetering in kwaliteit en/of oppervlakte eisen, dan kan handhaving van de huidige overbelaste situatie reeds in strijd zijn met de Natuurbeschermingswet en Habitatrictlijn⁷. Dit betekent dat het bevoegd gezag, om te voldoen aan de verplichtingen uit 6 lid 2 en artikel 1e, deze aspecten bij vergunningverlening moet betrekken indien het tweede lid aanleiding geeft de depositie te verminderen⁸ en zelfs kan eisen dat de vergunning slechts kan worden verleend indien maatregelen worden getroffen ter verdere reductie van depositie, gezien de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied⁹. Deze reductie in depositie is noodzakelijk voor het behalen van de instandhoudingsdoelen van beschermde gebieden. Het ligt daarom niet voor de hand om deze behaalde 'milieuwinst' vervolgens weer aan veehouderijen uit te delen voor een grotere veestapel¹⁰.

Naast het bovenstaande speelt ook cumulatie een rol bij vergunningverlening onder de Natuurbeschermingswet. De Habitatrictlijn en de Natuurbeschermingswet schrijven voor dat GS bij de beoordeling van de aanvraag deze in combinatie met andere activiteiten, dus cumulatief, beoordeeld moet worden. Uit gepubliceerde stukken¹¹ van de Europese Commissie, behorend bij de Habitat- en Vogelrichtlijn, kunnen de volgende regels met betrekking tot cumulatie gedestilleerd worden:

1. Hoewel reeds vergunde en uitgevoerde projecten en plannen worden geacht verdisconteerd te zijn in de achtergronddepositie, is het belangrijk dat deze activiteiten wel in ogenschouw worden genomen indien zij continue effect hebben op de beschermde gebieden en indicatief zijn voor een patroon van toenemende negatieve effecten ten opzichte van de instandhoudingsdoelstellingen;
2. Plannen en projecten die reeds vergund zijn, maar nog niet ten uitvoer zijn gebracht, dienen te worden betrokken in de cumulatieve toets; en
3. Plannen en projecten die zijn aangevraagd dienen ook meegenomen te worden bij de cumulatieve toets.

Ten aanzien van punt 1 gaat het om zaken die nog niet in de achtergrond depositie verdiscontéerd zijn. Het is voorsnog onduidelijk op welk moment en hoe activiteiten in de achtergronddepositie terechtkomen. Tevens is Punt 1 van toepassing op die activiteiten waarbij de depositie wel toeneemt, maar geacht wordt dat deze geen effecten heeft. Dan is de activiteit wel vergund en uitgevoerd, maar zouden ze, op basis van het bovenstaande, toch weer meegenomen moeten worden, omdat alles bij elkaar opgeteld wel weer negatieve effecten kan hebben.

Het is onduidelijk hoe GS deze punten in haar vergunningverlening doorvoert. Bij de beslissing op bezwaar dient GS dat nog aan de orde te brengen. In het besluit in primo is daar niet op ingegaan.

⁶ J.M. verschuren in M en R 2010, 41.

⁷ annotatie bij arrest Sweetman. o. 67.

⁸ H.E. Woldendorp in BR 2010, 96, o. 13.

⁹ ABRvS 31 maart 2010 (200903784/1/R2), r.o. 2.5.8.

¹⁰ H.E. Woldendorp in BR 2010, 96, o. 13.

¹¹ Managing N2000-sites, p. 35-36 en Assessment of plans and project significantly affecting N2000-sites, p. 13 (beide van de EC).